

*Joanna Bodio¹**Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*

KILKA UWAG O KORELACJI ZDOLNOŚCI PROCESOWEJ I ZDOLNOŚCI POSTULACYJNEJ

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSP-W.2024.009>

Date of receipt: 03.01.2025

Date of acceptance: 02.06.2025

Streszczenie

Zarówno zdolność procesowa, jak i zdolność postulacyjna należą do kwalifikacji niezbędnych do samodzielnego dokonywania czynności procesowych i skutecznego dochodzenia ochrony swoich praw. O ile Kodeks postępowania cywilnego definiuje pojęcie zdolności procesowej, o tyle nie zawiera ustawowej definicji zdolności postulacyjnej, a nawet nie posługuje się tym pojęciem. Z uwagi na zbliżone definicje zdolności procesowej i postulacyjnej, w nauce prawa cywilnego procesowego istnieje spór co do relacji tych dwóch zdolności. Kodeks postępowania cywilnego przyjmuje, że zdolność postulacyjna przysługuje wszystkim podmiotom posiadającym zdolność procesową. Przesłanką zdolności postulacyjnej jest więc posiadanie zdolności procesowej, ale bez odwrotnej relacji, co oznacza, że można mieć zdolność procesową bez posiadania zdolności postulacyjnej. Pomimo podobieństw w pojęciach obu zdolności, istnieją między nimi istotne różnice dotyczące ograniczeń i wyłączeń zdolności procesowej i postulacyjnej, a także konsekwencji ich braku. Przyczyny wyłączające zdolność postulacyjną nie ograniczają ani nie wyłączają zdolności procesowej.

Słowa kluczowe: zdolność procesowa, zdolność postulacyjna, postępowanie cywilne.

(Summary)

Both procedural capacity and postulatory capacity are among the qualifications necessary to independently perform procedural acts and effectively claim the protection of one's rights. While the Code of Civil Procedure defines the concept of procedural capacity, it does not contain a statutory definition of postulatory capacity, and even does not use this concept. In view of the similar definitions of procedural and postulatory capacity, there is a dispute in the science of civil procedural law regarding the relationship of the two capacities. The Code of Civil Procedure adopts the supposition that postulatory capacity is granted to all entities with procedural capacity. Thus, a prerequisite for postulatory capacity is the possession of procedural capacity, but without the inverse relationship, which means that one can have procedural capacity without having postulatory capacity. Despite the similarities in the concepts of the two capacities, there are important differences between them regarding the limitations and exclusions of procedural and postulatory capacity, as well as the consequences of the lack of both. Reasons that exclude postulatory capacity do not limit or exclude procedural capacity.

Key-words: procedural capacity, postulatory capacity, civil procedure.

¹ Dr hab., prof. UMCS Joanna Bodio –Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: joanna.bodio@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0003-0428-7267.

1. Zarówno zdolność procesowa, jak i zdolność postulacyjna należą do kwalifikacji niezbędnych do samodzielnego dokonywania czynności procesowych i skutecznego domagania się ochrony własnych praw.

O ile Kodeks postępowania cywilnego definiuje pojęcie zdolności procesowej, jako zdolność do czynności procesowych (art. 65 § 1 k.p.c.), o tyle nie zawiera ustawowej definicji zdolności postulacyjnej, a nawet nie posługuje się tym pojęciem. W nauce postępowania cywilnego zdolność postulacyjna definiowana jest jako zdolność do samodzielnego działania w postępowaniu cywilnym, tj. do osobistego podejmowania czynności procesowych, bez potrzeby ustanowienia pełnomocnika procesowego² bądź jako zdolność do faktycznego osobistego działania w postępowaniu cywilnym³. Na tle ustawodawstwa zaborczego F.X. Fierich definiował zdolność postulacyjną jako „zdolność do czynienia samoistnych wniosków w sądzie”⁴.

² Zob. Ł. Błaszczak, *Wadliwość czynności procesowych stron i uczestników. Obecny model i propozycja zmian w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 205–206, który uważa, że zdolność postulacyjną należy rozpatrywać w kategoriach wymogów podmiotowych czynności procesowych, związanych bezpośrednio z bytem danej osoby; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 201; W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984, s. 131; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1998, s. 113; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014, s. 200; M. Walasik, *Skuteczność pełnomocnictwa procesowego udzielonego przez osobę z zaburzeniami psychicznymi*, MoP 2015/23, s. 1260; J. Bodio, *Przymus adwokacko-radcowski – uwagi o stanie obecnym i perspektywach zmian*, „Radca Prawny. Zeszyty naukowe” 2015/1, s. 73; M. Sychowicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–366*, t. 1, red. K. Piasecki, Warszawa 2010, s. 304; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1998, s. 115; R. Flejszar [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–729*, red. A. Góra Błaszczkowska, Warszawa 2016, Legalis 2016, art. 65 k.p.c., nb 14; Ł. Błaszczak, *Wadliwość czynności procesowych stron i uczestników. Obecny model i propozycja zmian w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 206; J. Misztal-Konecka, *O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód faktycznych w osobistym dokonywaniu czynności procesowych*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 11–12, s. 124; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 130; podobnie: T. Zembrzuski, *Skarga kasacyjna. Dopuszczalność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 359. W nauce stwierdzono także, że zdolność postulacyjna nie dotyczy samodzielnego dokonywania czynności w procesie, lecz faktycznie i prawnie ograniczonej możliwości skutecznego złożenia oświadczenia woli lub wiedzy w treści dokonywanej czynności w formie ustnej lub pisemnej – P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, s. 329; J. Sobkowski, *Pełnomocnictwo procesowe, jego istota, powstanie i wygaśnięcie*, Poznań 1967, s. 50; M. Kaczyński, *Pełnomocnik z urzędu w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2014, s. 160.

³ M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1963, s. 80.

⁴ F. X. Fierich, *Prawo procesowe cywilne część I. Rzecz o stronach i zastępcach*, Kraków 1905, s. 1 i 30 – podają za: M. Derdakiem, *Obowiązkowe zastępstwo procesowe w postępowaniu cywilnym*, Lublin 2024, s. 39 (niepublikowana rozprawa doktorska)

W piśmiennictwie zagranicznym zdolność postulacyjna definiowana jest jako zdolność strony do samodzielnego podejmowania skutecznych czynności procesowych⁵ lub jako zdolność nadania działaniu postaci prawnie relewantnej (Niemcy)⁶, a także jako zdolność do dokonywania w skuteczny sposób czynności procesowych w imieniu własnym lub osobiście (Austria i Szwajcaria)⁷.

Podobne definicje można znaleźć w piśmiennictwie w stosunku do zdolności procesowej, która pozwala stronie na dokonywanie czynności procesowych osobiście lub przez osobiście ustanowionego pełnomocnika procesowego, a zarazem pozwala innym podmiotom na dokonywanie skutecznych czynności procesowych względem strony⁸.

2. Zbliżone definicje zdolności procesowej i postulacyjnej powodują spór w nauce prawa procesowego cywilnego co do relacji obu tych zdolności. Według F. X. Fiericha zdolność postulacyjna jest „uprzymiotowaniem strony, mającej zdolność sądową i procesową”⁹. Zdaniem S. Dalki zdolność postulacyjną można wywieść ze zdolności procesowej, z której ona wynika¹⁰. Inaczej uważa M. Sawczuk, twierdząc, że zdolność postulacyjna ma niewiele wspólnego ze zdolnością procesową¹¹. Z kolei W. Broniewicz zdolność postulacyjną wiąże z instytucją pełnomocnictwa¹², podobnie J. Gudowski łączy pełnomocnictwo procesowe ze zdolnością procesową oraz postulacyjną, wskazując jednocześnie, że pojęcia te korespondują ze sobą¹³.

⁵ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht*, München 2010, s. 224 - podaję za: M. Derdakiem, *Obowiązki...*, s. 39 (niepublikowana rozprawa doktorska)

⁶ S. Weth [w:] *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz*, red. H.-J. Musielak, red. W. Voit, München 2023, s. 341 - podaję za: M. Derdakiem, *Obowiązki...*, s. 39 (niepublikowana rozprawa doktorska)

⁷ W. H. Rechberger, D.-A. Simotta, *Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren*, Wien 2017, s. 183; T. Sutter-Somm, *Schweizerisches Zivilprozessrecht*, Zürich 2017, s. 56-57 - podaję za: M. Derdakiem, *Obowiązki...*, s. 39 (niepublikowana rozprawa doktorska)

⁸ Zamiast wielu – zob. P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1-124*, T. Ereciński (red.), Warszawa 2023, Lex art. 65 k.p.c., nb 1

⁹ F. X. Fierich, *Prawo...*, s. 30 – podaję za: M. Derdakiem, *Obowiązki...*, s. 41 (niepublikowana rozprawa doktorska)

¹⁰ S. Dalka, *Sądowe postępowanie cywilne: założenia ogólne i proces cywilny*, t. 1, Gdańsk 1992, s. 150 – podaję za: Ł. Błaszczakiem, *Wadliwość...*, s. 206.

¹¹ M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu...*, s. 79.

¹² W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...*, s. 201.

¹³ J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1-124*, red. T. Ereciński, Warszawa 2023, s. 808 - podaję za: M. Derdakiem, *Obowiązki...*, s. 40 (niepublikowana rozprawa doktorska)

W Kodeksie postępowania cywilnego przyjęto supozycję, że zdolność postulacyjna przysługuje wszystkim podmiotom mającym zdolność procesową¹⁴. Warunkiem koniecznym zdolności postulacyjnej jest zatem posiadanie zdolności procesowej¹⁵, ale bez odwrotnej zależności, co oznacza, że można mieć zdolność procesową, nie mając zdolności postulacyjnej¹⁶. „Fakt posiadania zdolności procesowej nie przesądza jeszcze kwestii samodzielnego i skutecznego dokonywania czynności procesowych w postępowaniu¹⁷. Posiadanie zdolności postulacyjnej stwarza wprawdzie dla strony swobodę wyboru między działaniem osobistym a działaniem przez pełnomocnika, jednakże ta swoboda wyboru istnieje w pełni dla strony mającej zdolność procesową o tyle, o ile ma ona jeszcze zdolność postulacyjną. W razie braku zdolności postulacyjnej strona i tak nie jest w stanie działać inaczej, jak tylko za pośrednictwem pełnomocnika, który powinien w takiej sytuacji składać oświadczenie w jej imieniu¹⁸. Dlatego zdolność postulacyjną można także zdefiniować jako faktyczną możliwość korzystania ze zdolności procesowej”¹⁹.

Zdolność postulacyjna wiąże się więc bezpośrednio ze zdolnością procesową w tym znaczeniu, że zdolność do samodzielnego i osobistego dokonywania czynności procesowych może mieć także osoba fizyczna ograniczona w zdolności do czynności prawnych, o ile posiada zdolność procesową – pod warunkiem, że nie występują żadne ograniczenia zdolności postulacyjnej z przyczyn natury faktycznej czy prawnej²⁰. Innymi słowy - jeżeli nie występują ograniczenia natury prawnej lub faktycznej, uniemożliwiające stronie osobiste działanie w postępowaniu ze względu na ułomności psychiczne lub

¹⁴ P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks...*, t. 1, LEX 2016, art. 64 k.p.c., nb 5; F. Skawiński, *Zdolność postulacyjna w postępowaniu cywilnym w zakresie wniosku o wyłączenie sędziego rozpoznawanego przez Sąd Najwyższy*, *Roczniki Administracji i Prawa* 2022, z. 2, s. 232

¹⁵ R. Flejszar [w:] *Kodeks...*, Legalis 2016, art. 65 k.p.c., nb 14; M. Sychowicz, *Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu cywilnym*, Pal. 1996/7–8, s. 27; T. Ereciński, *Kilka refleksji o przymusie adwokacko-radcowskim* [w:] *XX lat Samorządu Radców Prawnych 1982–2002*, red. J. Żuławski, Warszawa 2002, s. 55; P. Grzegorzczak, *Immunitet państwa obcego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 516; P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks...*, t. 1 (2012), s. 329; L. Ludwiczak, *Ubezwłasnowolnienie w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2012, s. 61; P. Rawczyński, *Zdolność procesowa w sądowym postępowaniu rozpoznawczym w sprawach cywilnych*, Warszawa 2018, s. 154; M. Sychowicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–366*, t. 1, red. K. Piasecki, Warszawa 2010, s. 30.

¹⁶ Por. P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks...*, t. 1 (2012), s. 329.

¹⁷ J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne...* (2009), s. 213; R. Flejszar [w:] *Kodeks...*, Legalis 2016, art. 65 k.p.c., nb 14.

¹⁸ J. Mokry, *Odwolalność czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1973, s. 79.

¹⁹ J. Bodio, *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019, s. 243–244; J. Bodio, *Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 26 lutego 2015 r., III CZP 102/14*, *Orzecznictwa Sądów Polskich* 2019, z. 11, s. 40

²⁰ J. Bodio, *Status...*, s. 244; J. Bodio, *Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna...*, s. 40

fizyczne, posiadanie przez osobę fizyczną występującą w postępowaniu cywilnym zdolności procesowej, implikuje również posiadanie przez nią zdolności postulacyjnej²¹.

3. Korelacja zdolności procesowej i postulacyjnej nie dotyczy jednak przyczyn wyłączających obie te zdolności, gdyż przyczyny wyłączające zdolność postulacyjną nie ograniczają ani nie wyłączają zdolności procesowej²².

Przyczyny ograniczające lub wyłączające zdolność procesową wiążą się z przyczynami ograniczającymi lub wyłączającymi zdolność do czynności prawnych. Związek ten wynika z treści art. 65 § 1 k.p.c., który stanowi, że zdolność procesową mają osoby fizyczne, posiadające pełną zdolność do czynności prawnych²³. Ze względu na to, że zdolność do czynności prawnych i zdolność procesowa są kategoriami prawnymi, a nie przyrodzonymi, to nie mają na nie wpływu inne, poza wskazanymi przez ustawodawcę, okoliczności²⁴. Za brak zdolności procesowej nie może być uznane „popadnięcie strony w stan wyłączający świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli” i nie można twierdzić, że w takiej sytuacji „osoba fizyczna pozbawiona jest naturalnej zdolności do czynności prawnych i do działania” w postępowaniu²⁵. W szczególności materialne i procesowe prawo cywilne nie zna naturalnej niezdolności do czynności prawnych i procesowych²⁶. O zakresie zdolności do czynności prawnych, a tym samym o zakresie zdolności procesowej decyduje w zasadzie wiek, ubezwłasnowolnienie całkowite lub częściowe, a w pewnych wypadkach – zawarcie małżeństwa (art. 10 § 1 k.r.o.)²⁷. Nie ma na nią wpływu choroba

²¹ J. Bodio, *Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna*..., s. 40

²² J. Bodio, *Status*..., s. 244; J. Bodio, *Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna*..., s. 40

²³ J. Bodio, *Status*..., s. 244; J. Bodio, *Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna*..., s. 41

²⁴ S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1985, s. 338; M. Serwach [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009, s. 172.

²⁵ Wyrok SN z 8.04.1970 r., II PR 223/69, LEX nr 6713.

²⁶ J. Misztal-Konecka, *O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód faktycznych w osobistym dokonywaniu czynności procesowych*, PS 2017/11–12, s. 124–125.

²⁷ J. Bodio, *Zdolność do czynności prawnych a zdolność procesowa – na wybranych przykładach w sprawach z zakresu prawa osobowego i rodzinnego*, „Studia Prawnicze” 2011/2, s. 138; A. Jakubecki, *Zdolność procesowa w Kodeksie postępowania cywilnego (de lege lata i de lege ferenda) – wybrane zagadnienia* [w:] *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2018 s. 164; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004, s. 113; K. Korzan, *Podmioty postępowania nieprocesowego (cz. II)*, „Rejent” 2005/3, s. 26; co do wpływu tych czynników na zdolność do czynności prawnych – zob.: A. Wolter, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1955, s. 270; J. Górecki, *Unieważnienie małżeństwa*, Kraków 1958, s. 30; A. Ohanowicz, *Wady oświadczenia woli w projekcie kodeksu cywilnego*, PN 1949/1–2, s. 34 – podają za: M. Sawczukiem, *Zdolność procesowa w postępowaniu*..., s. 65, 67; M. Sawczuk, *Zdolność procesowa a stan psychiczny strony*, NP 1959/10, s. 1211–1212; M. Serwach [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009, s. 172; w stosunku do zdolności do czynności prawnych – S. Grzybowski [w:] *System prawa cywilnego t. 1, Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985, s. 338; I. Kleniewska, *Postępowanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie w praktyce sądowej*, „Prawo w Działaniu” 2006/1, s. 118.

psychiczna bądź inne zakłócenia czynności psychicznych strony do czasu jej ubezwłasnowolnienia²⁸, niedorozwój umysłowy, niepełnosprawność lub upośledzenie (głuchota, ślepotą) strony, ani też ograniczenia faktyczne wynikające z nieznamomości języka polskiego, czy niemożność ustalenia miejsca pobytu strony²⁹.

W przeciwieństwie do zdolności postulacyjnej, zdolność procesowa nie jest warunkowana więc okolicznościami faktycznymi, ani nie podlega wyłączeniu albo ograniczeniu ze względu na etap postępowania albo organ, przed którym ono się toczy³⁰. Ograniczenia zdolności postulacyjnej mogą wynikać bowiem z przyczyn natury faktycznej lub prawnej. Kodeks postępowania cywilnego nie zawiera przepisów dotyczących bezpośrednio ograniczeń zdolności postulacyjnej z przyczyn natury faktycznej, wskazuje natomiast *implicite* ograniczenie tej zdolności z przyczyn natury prawnej (art. 87¹ i 87² k.p.c., art. 578² k.p.c.)³¹.

Czynniki natury faktycznej zachodzą wówczas, gdy strona nie jest w stanie faktycznie działać w postępowaniu, ze względu na ułomności fizyczne bądź psychiczne, uniemożliwiające jej właściwy i wszechstronny kontakt (w formie ustnej i pisemnej) z sądem³². Chodzi tu o zaburzenia psychiczne (np. niedorozwój umysłowy, ciężką chorobę psychiczną, ciężką depresję), czy bariery fizyczne (np. pozostawanie w śpiączce, niedołęstwo, paraliż, kalectwo uniemożliwiające poruszanie się)³³. Według J. Misztal-

²⁸ P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks...*, t. 1 (2016), s. 442; Wyrok SN z 4.05.1965 r., I CR 81/65, LEX nr 5795; postanowienie SN z 30.03.1966 r., I CZ 18/66, LEX nr 5959; postanowienie SN z 26.08.1970 r., I CZ 84/70, OSNCP 1971/5, poz. 90; wyrok SN z 19.05.1976 r., IV PRN 8/76, LEX nr 7828; wyrok SN z 23.09.1999 r., II UKN 131/99, OSNP 2001/3, poz. 77; wyrok NSA w Gdańsku z 13.07.2001 r., I SA/Gd 980/00, LEX nr 53892; orzeczenie SN z 17.10.1957 r., III CR 450/57, LEX nr 1632080; orzeczenie SN z 4.03.1958 r., III CZ 9/58, LEX nr 1632081; uchwała (7) SN z 12.12.1960 r., I CO 25/60, OSNCK 1961/2, poz. 32; S. Grzybowski, *Prawo cywilne...*, s. 169–170; M. Piekarski, *Wpływ zakłócenia czynności psychicznych strony na tok procesu*, PiP 1961/7, s. 94; M. Sawczuk, *Zdolność procesowa a stan psychiczny strony*, „Nowe Prawo” 1959/10, s. 1217; M. Serwach [w:] *Kodeks...* (2009), s. 173; M. Pazdan [w:] *Kodeks cywilny*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–449*¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015, s. 93; M. Watrakiewicz, *Wiek a zdolność do czynności prawnych*, KPP 2003/3, s. 497; M. Pazdan, *Cudzoziemiec klientem polskiego notariusza*, Rejent 2001, nr 7–8, s. 172; M. Sychowicz [w:] *Kodeks...* (2010), s. 306; P. Osowy, *Osoba z zaburzeniami psychicznymi jako strona procesu cywilnego – zagadnienia wybrane* [w:] *Problematyka osób z zaburzeniami psychicznymi. Aspekty medyczne i prawne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, B. Karakiewicz, A. Klich, Sopot 2017, s. 342–343.

²⁹ S. Grzybowski, *Prawo cywilne...*, s. 338; M. Serwach [w:] *Kodeks...* (2009), s. 172; P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks...*, t. 1, LEX 2016, art. 65 k.p.c., nb 9.

³⁰ M. Uliasz [w:] *Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w procesie cywilnym. Podmioty postępowania. Tom 3A. System Postępowania Cywilnego*, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), P. Osowy (red.) Warszawa 2024, s. 114

³¹ J. Bodio, *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019, s. 246

³² T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2011, s. 130; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *System Prawa Handlowego*, t 7, *Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2013, s. 66; M. Sychowicz [w:] *Kodeks...* (2010), s. 304.

³³ J. Misztal-Konecka, *O udziale...*, s. 125; na temat zaburzeń psychicznych zob. także: P. Osowy, *Osoba...*, s. 344.

Koneckiej w takich sytuacjach występuje nie tylko ułomność czy niepełnosprawność, ale także faktyczna utrata naturalnej zdolności do działania w sprawie³⁴.

Ograniczenia natury faktycznej związane są także z naturalnymi ograniczeniami dotyczącymi osób niemych i głuchoniemych, niewidomych, pozbawionych rąk, ale także z brakiem stosownych umiejętności (nieumiejętność pisanie, analfabetyzm lub nieznajomość języka polskiego, a więc języka urzędowego)³⁵. Strona niewładająca w wystarczającym stopniu językiem polskim ma prawo do występowania przed sądem w znanym przez nią języku i do bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza (art. 5 § 2 p.u.s.p.), osobę głuchoniemą zaś sąd może przesłuchać z pomocą biegłego – tłumacza obeznanego z językiem migowym³⁶. Nieznajomość języka polskiego czy niepełnosprawność nie zawsze przekreśla więc możliwości występowania przed sądem³⁷.

Ograniczenia zdolności postulacyjnej o charakterze faktycznym mogą także wynikać z nieznajomości prawa i praktyki sądowej³⁸ i pociągają za sobą konieczność udzielenia pomocy pełnomocnika procesowego (z wyboru lub ustanowionego przez sąd). Pełnomocnikiem z wyboru nie musi być adwokat lub radca prawny, chyba że chodzi o postępowanie, o którym mowa w art. 87¹ k.p.c.³⁹.

Z kolei brak zdolności postulacyjnej z przyczyn natury prawnej występuje wówczas, gdy ustawodawca wymaga, żeby strona była reprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego co wiąże się z tzw. bezwzględnym i względnym przymusem adwokacko-radcowskim. Bezwzględny przymus adwokacko-radcowski sprowadza się do obowiązku ustanowienia profesjonalnego, zawodowego pełnomocnika procesowego (adwokata, radcy prawnego lub rzecznika patentowego w sprawach własności intelektualnej) ze względu na to, że czynności samej strony nie wywołują skutków procesowych, mimo że ma ona zdolność procesową⁴⁰.

Natomiast względny przymus adwokacko-radcowski polega na tym, iż określone czynności procesowe mogą być przedsięwzięte zarówno osobiście przez stronę, jak i przez

³⁴ J. Misztal-Konecka, *O udziale...*, s. 125.

³⁵ T. Wiśniewski, *Przebieg...* (2013), s. 130.

³⁶ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 130.

³⁷ J. Bodio, *Status...*, s. 246-247.

³⁸ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...*, s. 202.

³⁹ Chyba że chodzi o postępowanie przed Sądem Najwyższym (art. 87¹ k.p.c.) – T. Wiśniewski, *Przebieg...* (2011), s. 130; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *System...*, s. 66; R. Flejszar [w:] *Kodeks...*, Legalis 2016, art. 65 k.p.c., nb 14; J. Bodio, *Status...*, s. 247.

⁴⁰ R. Flejszar [w:] *Kodeks...*, Legalis 2016, art. 65 k.p.c., nb 14; J. Bodio, *Status...*, s. 247; J. Bodio, *Korelacja...*, s. 43.

pełnomocnika⁴¹. Strona może więc występować osobiście i działać samodzielnie w postępowaniu, ale jeżeli chce ustanowić pełnomocnika, musi to być adwokat lub radca prawny, a w sprawach własności przemysłowej – także rzecznik patentowy⁴². Podjęcie decyzji co do samodzielnego występowania lub umocowania pełnomocnika jest pozostawione uznaniu strony⁴³.

Należy podkreślić, że niemożność osobistego dokonywania czynności procesowych ze względu na obowiązkowe zastępstwo przez adwokata lub radcę prawnego nie unicestwia zdolności procesowej⁴⁴. Oznacza to, że jedynie bezwzględny przymus adwokacko-radcowski pozbawia stronę zdolności postulacyjnej⁴⁵, względny przymus wprowadza jedynie ograniczenie w ustanowieniu pełnomocnika procesowego⁴⁶. Ten ostatni przymus ogranicza więc swobodę strony do wyboru pełnomocnika procesowego, nie wyłączając możliwości samodzielnego podejmowania czynności procesowych⁴⁷.

4. Zarówno brak zdolności procesowej, jak i postulacyjnej nie może negatywnie wpływać na ochronę interesów prawnych strony. Jako że brak zdolności procesowej osoby fizycznej wiąże się z brakiem przedstawiciela ustawowego lub jego nienależytym umocowaniem⁴⁸, albo brakiem odpowiedniego wieku - uzupełnienie tego braku następuje

⁴¹ P. Misztal, *Przymus...*, s. 26 – podaję za K. Gajdą, *Kilka...*, s. 82.

⁴² T. Ereciński, *Kilka refleksji o przymusie adwokacko-radcowskim* [w:] *XX lat Samorządu Radców Prawnych 1982–2002*, red. J. Żuławski, Warszawa 2002, s. 55; T. Zembruski, *Dostępność skargi kasacyjnej w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 239; T. Zembruski, *Kilka uwag o przymusie adwokacko-radcowskim w postępowaniu przed Sądem Najwyższym po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2006/1, s. 120; T. Zembruski, *Rzecznik patentowy jako pełnomocnik procesowy w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2017/23, s. 1279; K. Łukasik, *Konstytucyjne prawo do sądu „każdego” a przymus adwokacko-radcowski w sprawie skargi kasacyjnej w postępowaniu przed Sądem Najwyższym*, „Annales UMCS, Sectio G” 2013/LX, s. 165; M. Sychowicz, *Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu cywilnym*, *Palestra* 1996/r 7–8, s. 28; Z. Klatka, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego i adwokata*, Warszawa 2004, s. 37; K. Osajda, *Pełnomocnicy uprawnieni do wnoszenia kasacji i występowania przed najwyższymi organami sądowymi*, „*Palestra*” 2004/11–12, s. 127; M.E. Iaroslavskaja, *Obligatoryjne zastępstwo procesowe środkiem ochrony stron w kontradiktoryjnym postępowaniu opartym na systemie prekluzji*, „Polski Proces Cywilny” 2023/1, s. 85–104; K. Łukasik, *Konstytucyjne prawo do sądu „każdego” a przymus adwokacko-radcowski w sprawie skargi kasacyjnej w postępowaniu przed Sądem Najwyższym*, „Annales UMCS, Sectio G” 2013/LX, s. 165; J. Turek, *Adwokat z urzędu w postępowaniu cywilnym*, „*Palestra*” 2005/ 3–4, cz. I.

⁴³ T. Zembruski [w:] *Kodeks...*, art. 87¹, nb A.I.2.

⁴⁴ P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks...*, t. 1 (2012), s. 345; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *System...*, s. 66.

⁴⁵ M. Wyrwiński, *Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu cywilnym po nowelizacji*, MoP 2005/20, s. 990; P. Rawczyński, *Zdolność procesowa w sądowym...*, s. 151.

⁴⁶ P. Rawczyński, *Zdolność procesowa w sądowym...*, s. 151–153.

⁴⁷ P. Rawczyński, *Zdolność procesowa w sądowym...*, s. 153 i powołana tam literatura; J. Bodio, *Status...*, s. 247–248.

⁴⁸ Brak zdolności procesowej *sensu largo* ma miejsce także w przypadku utraty przez przedstawiciela ustawowego zdolności procesowej bądź utraty charakteru takiego przedstawiciela albo w przypadku śmierci przedstawiciela ustawowego i nieustanowienia nowego przedstawiciela - M. Manowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Art. 1–505*³⁸, red. M. Manowska, LEX 2015, art. 70 k.p.c., nb 5

poprzez nabycie przez osobę fizyczną zdolności procesowej w toku postępowania (wskutek ukończenia 18 lat lub wstąpienia przez kobietę, która ukończyła 16 lat, w związek małżeński zawarty za zezwoleniem sądu opiekuńczego, albo odzyskanie tej zdolności na skutek uchylenia ubezwłasnowolnienia całkowitego)⁴⁹ albo ustanowienie przedstawiciela ustawowego bądź wezwanie go do udziału w sprawie i zatwierdzenie przez niego dokonanych uprzednio czynności procesowych⁵⁰. W tym ostatnim przypadku sąd rozpoznający sprawę powinien zwrócić się do sądu opiekuńczego o jego ustanowienie, jeżeli zaś strona ma ustanowionego przedstawiciela ustawowego, sąd powinien wezwać go do wstąpienia do postępowania, które zostało samodzielnie zainicjowane przez osobę pozbawioną zdolności procesowej⁵¹. Jeżeli przedstawiciel ustawowy potwierdzi dokonane uprzednio czynności procesowe, postępowanie będzie się toczyło z jego udziałem i brak zdolności procesowej będzie konwalidowany *ab initio*. Jeżeli przedstawiciel ustawowy odmówi potwierdzenia czynności – sąd odrzuci pozew z powodu braku zdolności procesowej powoda (art. 199 § 1 pkt 3 i § 2 w zw. z art. 70 § 1 k.p.c.)⁵².

Natomiast konsekwencją utraty przez stronę zdolności procesowej w toku postępowania jest zawieszenie postępowania z urzędu na podstawie art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c.⁵³ i podjęcie go z urzędu z chwilą ustanowienia przedstawiciela ustawowego (art. 180 § 1 pkt 3 k.p.c.).

Z kolei uzupełnieniem braku zdolności postulacyjnej jest ustanowienie dla strony jej pozbawionej – pełnomocnika procesowego. Środkami prawnymi gwarantującymi ochronę interesów osób niemających zdolności postulacyjnej są: udzielanie im przez sąd niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych (art. 5 k.p.c.), w szczególności co do sposobów i terminów wniesienia środka zaskarżenia (art. 327 k.p.c.), zwrócenie stronie

⁴⁹ J. Jodłowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 1, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989, s. 160–161.

⁵⁰ M. Sychowicz [w:] *Kodeks...*, Legalis 2016, art. 70 k.p.c., nb 6; M. Manowska [w:] *Kodeks...*, LEX 2015, art. 70 k.p.c., nb 5; J. Mokry, *Odwołalność...*, s. 68–69; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne...* (2009), s. 211; H. Mądrzak, *Glosa do postanowienia SN z 8.09.1970 r., II CZ 115/70*, NP 1973/5, s. 790–791; Odmiennie W. Broniewicz, który uważa, że „w istocie rzeczy nie jest to usunięcie braku zdolności procesowej, gdyż mimo wstąpienia przedstawiciela ustawowego do procesu i zatwierdzenia przez niego czynności dokonanych bez jego udziału, strona w dalszym ciągu jest tej zdolności pozbawiona. Chodzi tu zatem nie tyle o usunięcie braku zdolności procesowej, ile o usunięcie braku przedstawiciela ustawowego” – W. Broniewicz, *Brak zdolności procesowej i jego skutki w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1967/ 7–8, s. 930.

⁵¹ J. Bodio, *Status...*, s. 196.

⁵² Zob. odnośnie do zdolności procesowej w procesie – J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 212.

⁵³ P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks...*, t. 1, LEX 2016, art. 65 k.p.c., nb 2; R. Flejszar [w:] *Kodeks...*, Legalis 2016, art. 65 k.p.c., nb 12; M. Sawczuk, *Zdolność procesowa w postępowaniu...*, s. 31–32; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne...* (2009), s. 212–213.

uwagi na celowość ustanowienia pełnomocnika procesowego (art. 212 k.p.c.)⁵⁴, w tym na możliwość ubiegania się o udzielenie pomocy prawnej z wyboru⁵⁵, lub możliwość ustanowienia pełnomocnika z urzędu nawet bez wniosku osoby zainteresowanej⁵⁶.

Uzasadniona potrzeba udzielania pouczeń występuje wtedy, gdy strona z powodu ułomności nie wykazuje aktywności w postępowaniu cywilnym, w szczególności nie podejmuje działań mających na celu obronę swoich praw⁵⁷, a także wtedy gdy bez pouczeń strona jest faktycznie pozbawiona wpływu na przebieg postępowania i nie może realizować swoich uprawnień⁵⁸ lub gdy sprawa jest skomplikowana pod względem faktycznym lub prawnym w stopniu, który przekracza umiejętności i możliwości obrony swoich praw przez stronę⁵⁹.

Zdolność procesowa będąc bezwzględnie pozytywną przesłanką procesową – brana jest pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy. Jest ona wymogiem ważności czynności procesowych w tym znaczeniu, że warunkuje ona jej prawną skuteczność, ale nie w tym znaczeniu, że w razie braku tej zdolności nie ma czynności procesowej⁶⁰. Co za tym idzie, następstwem braku zdolności procesowej i reprezentacji jest to, że czynności podmiotów pozbawionych tych atrybutów nie mogą wywrzeć skutków, jakie powinny nastąpić w wypadku prawidłowego dokonania czynności, np. skutków związanych z wniesieniem pozwu, środka zaskarżenia, oraz skutków dla biegu postępowania jako całości⁶¹.

Natomiast przy braku zdolności postulacyjnej sąd nie jest obowiązany do działania z urzędu, gdyż zdolność ta nie jest przesłanką procesową zobowiązującą sąd do uwzględnienia jej braku w każdym stanie sprawy i odrzucenia pozwu, lecz – zdaniem J. Mokrego - stanowi tylko przesłankę skuteczności czynności procesowych. Dlatego sąd powinien jedynie uczynić wszystko, aby strona pozbawiona tego przymiotu mogła skorzystać z pomocy pełnomocnika. W przeciwnym wypadku mogłoby dojść do pozbawienia strony możliwości obrony swych praw, a w konsekwencji do nieważności

⁵⁴ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...*, s. 202.

⁵⁵ J. Misztal-Konecka, *O udziale...*, s. 130.

⁵⁶ J. Misztal-Konecka, *O udziale...*, s. 128–129; J. Bodio, *Status...*, s. 251–252.

⁵⁷ Wyrok SN z 18.08.2009 r., I UK 74/09, LEX nr 530693; wyrok SN z 30.06.2010 r., V CSK 1/10, LEX nr 677906; postanowienie SN z 27.09.2012 r., III CSK 13/12, LEX nr 1224681; postanowienie SN z 27.06.2013 r., III CZ 33/13, LEX nr 1360264.

⁵⁸ Wyrok SN z 30.06.1999 r., II UKN 21/99, OSNP 2000/18, poz. 695.

⁵⁹ Wyrok SN z 11.06.2013 r., II UK 389/12, OSNP 2014/3, poz. 48; J. Bodio, *Status...*, s. 253.

⁶⁰ W. Siedlecki, *Czynności procesowe*, PiP 1951/11, s. 698. Odmienne stanowisko w tym zakresie zajmuje J. Jagieła, *Brak zdolności sądowej i procesowej – jako podstawa wznowienia postępowania cywilnego*, PS 2002/2, s. 29.

⁶¹ J. Mokry, *Odwołalność...*, s. 105.

postępowania⁶². W tym celu sąd powinien podjąć wszelkie kroki zmierzające do ustanowienia przez stronę pełnomocnika procesowego, a w wypadkach gdy działanie takie nie jest lub nie może być skuteczne, sąd – na podstawie art. 59 k.p.c. – powinien zawiadomić prokuratora o celowości wstąpienia do sprawy lub złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie⁶³. Ocena, czy wystąpiła potrzeba udziału prokuratora w konkretnej sprawie, należy do sądu, który dokonuje jej na podstawie okoliczności faktycznych sprawy, kierując się przy tym oceną prawną, zwłaszcza oceną istoty i stopnia komplikacji problemów prawnych⁶⁴. Prokurator powiadomiony o postępowaniu, którego stroną jest osoba niezdolna do samodzielnego dokonywania czynności procesowych z powodu przeszkód psychicznych lub fizycznych, ma być w takim wypadku gwarantem zabezpieczenia interesów takiej osoby⁶⁵.

5. W doktrynie problematyczne są skutki braku zdolności postulacyjnej. Według jednego stanowiska, jeżeli strona z przyczyn natury faktycznej nie jest zdolna do dokonywania czynności procesowych zgodnie z przepisami prawa procesowego, to dojdzie z tej przyczyny do uchybienia procesowego⁶⁶. Uchybienie to ma charakter subiektywny, uwzględniający konkretną sytuację danego podmiotu będącego stroną, w przeciwieństwie do braku zdolności procesowej, powodującej naruszenie przepisów prawa procesowego niezależnie od konkretnej sytuacji, w jakiej znajduje się podmiot, którego one dotyczą⁶⁷. W. Siedlecki uważa, że w przypadku uchybienia procesowego z powodu braku zdolności postulacyjnej postępowanie nie jest dotknięte nieważnością, gdyż zdolność postulacyjna nie stanowi bezwzględnej przesłanki procesowej, chyba że strona na skutek braku tej zdolności faktycznie pozbawiona była możliwości obrony swoich praw w tym postępowaniu

⁶² Odnośnie do stron procesowych – J. Mokry, *Odwolalność...*, s. 82.

⁶³ Postanowienie SN z 13.06.1997 r., I CKN 182/97, LEX nr 50612; postanowienie SN z 14.01.2008 r., II PK 259/07, LEX nr 864115; J. Misztal-Konecka, *O udziale...*, s. 132; uchwała SN (7) z 12.12.1960 r., I CO 25/60, OSNCK 1961/2, poz. 32; wyrok SN z 16.07.1971 r., III CRN 187/71, LEX nr 6961; wyrok SN z 23.09.1999 r., II UKN 131/99, OSNP 2001/3, poz. 77; postanowienie SN z 8.09.1966 r., I CR 269/66, LEX nr 6037; postanowienie SN z 26.08.1970 r., I CZ 84/70, OSNC 1971/5, poz. 90; postanowienie SN z 16.09.1999 r., II CKN 485/98, LEX nr 1216180; postanowienie SN z 28.09.1999 r., II CKN 269/99, LEX nr 39112; postanowienie SN z 3.04.2008 r., II CSK 573/07, LEX nr 627205; postanowienie SN z 27.09.2012 r., III CSK 13/12, LEX nr 1224681; postanowienie SN z 5.04.2013 r., III CSK 222/12, LEX nr 1341681; uchwała SN z 26.02.2015 r., III CZP 102/14, OSNC 2015/12, poz. 139.

⁶⁴ Postanowienie SN z 13.06.1997 r., I CKN 182/97, LEX nr 50612; postanowienie SN z 14.01.2008 r., II PK 259/07, LEX nr 864115; J. Misztal-Konecka, *O udziale...*, s. 132.

⁶⁵ Odnośnie do strony – orzeczenie SN z 4.03.1958 r., III CZ 9/58, LEX nr 1632081; wyrok SN z 16.07.1971 r., III CRN 187/71, LEX nr 6961; postanowienie SN z 8.10.1998 r., II CKN 903/97, LEX nr 1216978.

⁶⁶ Tak: W. Siedlecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971, s. 37, 157.

⁶⁷ W. Siedlecki, *Uchybienia...*, s. 37, 157.

(a więc nie mogła dokonywać takich czynności, jakie mogłyby zapewnić należytą obronę jej praw). Zatem jego zdaniem brak zdolności postulacyjnej może stanowić – zależnie od konkretnych okoliczności – przyczynę uchybień procesowych występujących po stronie osoby niemającej tej zdolności albo może wywołać dalsze uchybienia procesowe, zależnie od tego, jakie następstwa brak ten pociągnął dla całego postępowania. Natomiast brak tej zdolności nie powoduje naruszenia prawa procesowego przez drugą stronę postępowania, podejmującą czynności procesowe w stosunku do strony pozbawionej zdolności postulacyjnej⁶⁸.

W konsekwencji w nauce prawa procesowego cywilnego uważa się, że czynności podjęte przez osobę pozbawioną zdolności postulacyjnej należy traktować jako bezskuteczne względnie, gdyż wadliwość w tym zakresie można usunąć przez ustanowienie pełnomocnika procesowego i zatwierdzenie przez niego tych czynności *ex tunc*. Konwalidacja tego braku jest uzasadniona ze względu na ochronę strony pozbawionej zdolności postulacyjnej, która nie miała żadnego wpływu na utratę tego przymiotu, a której interesy mogłyby być zagrożone, gdyby jej właściwym działaniom odmówić jakiegokolwiek skuteczności i nie dopuścić do ich sanowania⁶⁹.

Według drugiego stanowiska, przedstawionego przez Ł. Błaszczaka, ważność czynności procesowej powinna być uzależniona (podobnie jak przy zdolności sądowej i procesowej) również od zdolności postulacyjnej, tam gdzie jest to wymagane (czyli jak należy rozumieć przy czynnościach dokonywanych na podstawie art. 87¹ § 1, art. 87² i art. 578² § 1 k.p.c. – przyp. J.B.). Jednocześnie także ważność czynności procesowych w takim wypadku należałoby ograniczyć, jego zdaniem, jedynie do przyczyn natury prawnej, gdy ustawa uniemożliwia dokonanie czynności procesowej w sposób samodzielny i nakazuje dokonanie jej poprzez zawodowego pełnomocnika. Według Ł. Błaszczaka dokonanie tej czynności w odmienny sposób, aniżeli wymaga to regulacja ustawowa, powinno skutkować jej nieważnością⁷⁰. Faktycznie bowiem brak zdolności postulacyjnej odbiera stronom i przedstawicielom ustawowym prawo do podejmowania określonych czynności procesowych. Dlatego, zdaniem tego autora, przyjmowanie, że brak zdolności postulacyjnej nie unieważnia czynności procesowej dokonanej bez tej zdolności,

⁶⁸ W. Siedlecki, *Uchybienia...*, s. 35–37.

⁶⁹ J. Mokry, *Odwołalność...*, s. 81. Brak zdolności postulacyjnej uniemożliwia dokonanie samodzielnej określonej czynności, a zatem czynność w takim wypadku jest ważna, aczkolwiek nieskuteczna – Ł. Błaszczak, E. Marszałkowska-Krześ, *Przymioty...*, s. 24; J. Bodio, *Status...*, s. 254.

⁷⁰ Tym bardziej jeśli dotyczy to np. czynności przed Sądem Najwyższym, gdzie na tym etapie i w tym stadium postępowania, nieaktualne staje się stwierdzenie nieważności – Ł. Błaszczak, *Wadliwość...*, s. 206–207

pozostawałoby w pewnej kolizji z rozwiązaniami wskazującymi na wadliwość czynności procesowej z powodu braku zdolności sądowej lub procesowej⁷¹.

Nie negując znaczenia przedstawionego stanowiska, bardziej uzasadniony wydaje się pierwszy pogląd. Brak zdolności postulacyjnej strony nie powoduje co do zasady nieważności postępowania (poza wypadkami faktycznego pozbawienia strony możliwości obrony swoich praw), lecz jest uchybieniem procesowym prowadzącym do bezskuteczności względnej czynności procesowych dokonanych przez osobę pozbawioną zdolności postulacyjnej. Wadliwość taka może być zawsze usunięta przez ustanowienie pełnomocnika procesowego⁷², który powinien zatwierdzić czynności dokonane przez stronę pozbawioną zdolności postulacyjnej⁷³.

6. Reasumując - zdolność postulacyjna, w odróżnieniu od zdolności procesowej, w ogóle nie została uregulowana w Kodeksie postępowania cywilnego (poza związaną z ograniczeniem tej zdolności kwestią przymusu adwokacko-radcowskiego, o którym mowa w z art. 87¹, art. 87² i art. 578² k.p.c.). Korelacja zdolności procesowej i postulacyjnej wyraża się w tym, że zdolność postulacyjna przysługuje wszystkim podmiotom mającym zdolność procesową. Warunkiem *sine qua non* zdolności postulacyjnej jest zatem posiadanie zdolności procesowej, lecz bez odwrotnej zależności, co oznacza, że można mieć zdolność procesową, nie mając zdolności postulacyjnej. Zdolność postulacyjną można zatem zdefiniować jako faktyczną możliwość korzystania ze zdolności procesowej⁷⁴.

Pomimo podobieństw pojęć obu zdolności, występują między nimi istotne różnice dotyczące ograniczeń i wyłączeń zdolności procesowej i postulacyjnej oraz skutków braku obu tych zdolności. Przyczyny wyłączające zdolność postulacyjną nie ograniczają ani nie wyłączają zdolności procesowej.

W zakresie skutków - zdolność procesowa jest wymogiem ważności czynności procesowych w tym znaczeniu, że warunkuje ona jej prawną skuteczność, ale nie w tym znaczeniu, że w razie braku tej zdolności nie ma czynności procesowej⁷⁵. Co za tym idzie, następstwem braku zdolności procesowej strony i braku jej zastępstwa przez

⁷¹ Ł. Błaszczak, *Wadliwość...*, s. 206–207.

⁷² S. Dalka, *Czynności procesowe stron w procesie cywilnym*, Pal. 1975/9, s. 58.

⁷³ J. Bodio, *Status...*, s. 255.

⁷⁴ J. Bodio, *Status...*, s. 244.

⁷⁵ W. Siedlecki, *Czynności procesowe*, PiP 1951/11, s. 698. Odmiennie stanowisko w tym zakresie zajmuje J. Jagieła, *Brak zdolności sądowej i procesowej – jako podstawa wznowienia postępowania cywilnego*, PS 2002/2, s. 29.

przedstawiciela ustawowego jest to, że czynności podmiotów pozbawionych tego atrybutu nie mogą wywrzeć skutków, jakie powinny nastąpić w wypadku prawidłowego dokonania czynności⁷⁶. Zdolność procesowa jest więc pozytywną, bezwzględną przesłanką procesową, która musi zaistnieć, by można było wszcząć i prowadzić postępowanie cywilne z udziałem strony. Postępowanie cywilne przeprowadzone przy braku zdolności procesowej strony i braku zastępstwa przedstawiciela ustawowego, powoduje nieważność całego postępowania cywilnego (art. 379 pkt 2 k.p.c.)⁷⁷. W odróżnieniu od zdolności procesowej - zdolność postulacyjna nie jest przesłanką procesową, lecz przesłanką skuteczności postępowania, której brak skutkuje bezskutecznością względną.

Brak obu tych przesłanek może być konwalidowany w różny sposób. W przypadku braku zdolności procesowej – poprzez ustanowienie (lub wezwanie do udziału w sprawie) przedstawiciela ustawowego i zatwierdzenie czynności dokonanej przez osobę pozbawioną tej zdolności, uchylenie ubezwłasnowolnienia lub osiągnięcie pełnoletności przez dziecko. W przypadku braku zdolności postulacyjnej – poprzez ustanowienie pełnomocnika procesowego i zatwierdzenie przez niego czynności ze skutkiem *ex tunc*.

BIBLIOGRAFIA:

- Błaszczak Ł., Marszałkowska-Krześ E., *Przymioty procesowe stron i uczestników postępowania nieprocesowego niezbędne do dochodzenia ochrony prawnej na drodze sądowej. Wybrane zagadnienia*, „Studia Prawno-ekonomiczne” 2015, t. XCV
- Błaszczak Ł., *Wadliwość czynności procesowych stron i uczestników. Obecny model i propozycja zmian w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014,
- Bodio J., *Przymus adwokacko-radcowski – uwagi o stanie obecnym i perspektywach zmian*, „Radca Prawny. Zeszyty naukowe” 2015/1,
- Bodio J., *Status dziecka jako uczestnika postępowania nieprocesowego*, Warszawa 2019,

⁷⁶ J. Mokry, *Odwołalność...*, s. 105.

⁷⁷ S. Dalka, *Czynności procesowe stron w procesie cywilnym*, Pal. 1975/9, s. 58; P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks...*, t. 1, LEX 2016, art. 65 k.p.c., nb 2; M. Manowska [w:] *Kodeks...*, LEX 2015, art. 71 k.p.c., nb 3; J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1973, s. 41; W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988, s. 41; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe...* (2001), s. 46; odmiennie: wyrok SN z 8.04.1970 r., II PR 223/69, LEX nr 6713.

- Bodio J., *Zdolność do czynności prawnych a zdolność procesowa – na wybranych przykładach w sprawach z zakresu prawa osobowego i rodzinnego*, „Studia Prawnicze” 2011/2.
- Bodio J., *Zdolność procesowa a zdolność postulacyjna. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 26 lutego 2015 r., III CZP 102/14*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2019/11.
- Broniewicz W., *Brak zdolności procesowej i jego skutki w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1967/7–8.
- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016
- Berutowicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1984
- Dalka S., *Czynności procesowe stron w procesie cywilnym*, „Palestra” 1975/9,
- Dalka S., *Sądowe postępowanie cywilne: założenia ogólne i proces cywilny*, t. 1, Gdańsk 1992
- Derdak M., *Obowiązkowe zastępstwo procesowe w postępowaniu cywilnym*, Lublin 2024, s. 39 (niepublikowana rozprawa doktorska)
- Ereciński T., *Kilka refleksji o przymusie adwokacko-radcowskim [w:] XX lat Samorządu Radców Prawnych 1982–2002*, red. J. Żuławski, Warszawa 2002,
- Fierich F.X., *Prawo procesowe cywilne część I. Rzecz o stronach i zastępcach*, Kraków 1905, s. 1 i 30
- Flaga-Gieruszyńska K. [w:] *System Prawa Handl* W doktrynie problematyczne są skutki braku zdolności postulacyjnej
owego, t 7, *Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych z udziałem przedsiębiorców*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2013, s. 66;
- Flejszar R. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–729*, red. A. Góra Błaszczkowska, Warszawa 2015, Legalis 2016
- Gajda K., *Kilka uwag o przymusie adwokacko-radcowskim*, *Ius Novum* 2021/15,
- Górecki J., *Unieważnienie małżeństwa*, Kraków 1958
- Grzegorzczak P. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1-124*, T. Ereciński (red.), Warszawa 2023, Lex art. 65 k.p.c., nb 1
- Grzegorzczak P. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012
- Grzegorzczak P., *Immunitet państwa obcego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010

- Grzybowski S. [w:] *System prawa cywilnego t. 1, Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985.
- Grzybowski S., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1985
- Gudowski J. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1-124*, red. T. Ereciński, Warszawa 2023, s. 808
- Iaroslavskaja M.E., *Obligatoryjne zastępstwo procesowe środkiem ochrony stron w kontradiktoryjnym postępowaniu opartym na systemie prekluzji*, „Polski Proces Cywilny” 2023/1
- Jagięła J., *Brak zdolności sądowej i procesowej – jako podstawa wznowienia postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2002/2,
- Jakubecki A., *Zdolność procesowa w Kodeksie postępowania cywilnego (de lege lata i de lege ferenda) – wybrane zagadnienia* [w:] *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2018
- Jodłowski J. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 1, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989.
- Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2014
- Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009
- Kaczyński M., *Pełnomocnik z urzędu w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2014,
- Klatka Z., *Wykonywanie zawodu radcy prawnego i adwokata*, Warszawa 2004
- Kleniewska I., *Postępowanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie w praktyce sądowej*, „Prawo w Działaniu” 2006/1,
- Korzan K., *Podmioty postępowania nieprocesowego (cz. II)*, „Rejent” 2005/3.
- Korzan K., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004
- Ludwiczak L., *Ubezwłasnowolnienie w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2012
- Łukasik K., *Konstytucyjne prawo do sądu „każdego” a przymus adwokacko-radcowski w sprawie skargi kasacyjnej w postępowaniu przed Sądem Najwyższym*, „Annales UMCS, Sectio G” 2013/LX,
- Manowska M. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–505³⁸, red. M. Manowska, LEX 2015,
- Mądrzak H., *Glosa do postanowienia SN z 8.09.1970 r., II CZ 115/70*, „Nowe Prawo” 1973/5,

- Misztal P., *Przymus adwokacko-radcowski w polskim procesie karnym*, Warszawa 2020
- Misztal-Konecka J., *O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód faktycznych w osobistym dokonywaniu czynności procesowych*, „Przegląd Sądowy” 2017/11–12,
- Mokry J., *Odwołalność czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1973
- Ohanowicz A., *Wady oświadczenia woli w projekcie kodeksu cywilnego*, „Przegląd Notarialny” 1949/1–2,
- Osajda K., *Pełnomocnicy uprawnieni do wnoszenia kasacji i występowania przed najwyższymi organami sądowymi*, „Palestra” 2004/11-12
- Osowy P., *Osoba z zaburzeniami psychicznymi jako strona procesu cywilnego – zagadnienia wybrane* [w:] *Problematyka osób z zaburzeniami psychicznymi. Aspekty medyczne i prawne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, B. Karakiewicz, A. Klich, Sopot 2017,
- Pazdan M. [w:] *Kodeks cywilny, t. 1, Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015.
- Pazdan M., *Cudzoziemiec klientem polskiego notariusza*, „Rejent” 2001/7–8,
- Piekarski M., *Wpływ zakłócenia czynności psychicznych strony na tok procesu*, „Państwo i Prawo” 1961/7,
- Policzkiewicz J., Siedlecki W., Wengerek E., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1973,
- Rawczyński P., *Zdolność procesowa w sądowym postępowaniu rozpoznawczym w sprawach cywilnych*, Warszawa 2018.
- Rechberger W.H., Simotta D-A., *Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren*, Wien 2017,
- Rosenberg L., Schwab K. H, Gottwald P., *Zivilprozessrecht*, München 2010,
- Sawczuk M., *Zdolność procesowa a stan psychiczny strony*, „Nowe Prawo” 1959/10,
- Sawczuk M., *Zdolność procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1963
- Serwach M. [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009,
- Siedlecki W., *Czynności procesowe*, „Państwo i Prawo” 1951/11,
- Siedlecki W., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988,
- Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1998,
- Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001
- Siedlecki W., *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971

- Skawiński F., *Zdolność postulacyjna w postępowaniu cywilnym w zakresie wniosku o wyłączenie sędziego rozpoznawanego przez Sąd Najwyższy*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2022/2,
- Sobkowski J., *Pełnomocnictwo procesowe, jego istota, powstanie i wygaśnięcie*, Poznań 1967,
- Sutter-Somm T., *Schweizerisches Zivilprozessrecht*, Zürich 2017,
- Sychowicz M. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–366*, t. 1, red. K. Piasecki, Warszawa 2010,
- Sychowicz M. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–366*, t. 1, red. K. Piasecki, Legalis 2016
- Sychowicz M., *Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu cywilnym*, *Palestra* 1996/7–8,
- Turek J., *Adwokat z urzędu w postępowaniu cywilnym*, „*Palestra*” 2005/3–4
- Uliasz M. [w:] *Postępowanie przed sądem pierwszej instancji w procesie cywilnym. Podmioty postępowania. Tom 3A. System Postępowania Cywilnego*, K. Flaga-Gieruszyńska (red.), P. Osowy (red.), Warszawa 2024,
- Walasik M., *Skuteczność pełnomocnictwa procesowego udzielonego przez osobę z zaburzeniami psychicznymi*, „*Monitor Prawniczy*” 2015/23,
- Watrakiewicz M., *Wiek a zdolność do czynności prawnych*, „*Kwartalnik Prawa Prywatnego*” 2003/3,
- Weth S. [w:] *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz*, red. H.-J. Musielak, red. W. Voit, München 2023,
- Wiśniewski T., *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013,
- Wiśniewski T., *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2011,
- Wolter A., *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1955,
- Wyrwiński M., *Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu cywilnym po nowelizacji*, „*Monitor Prawniczy*” 2005/20,
- Zembrzuski T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Ryłski, Legalis 2022
- Zembrzuski T., *Dostępność skargi kasacyjnej w procesie cywilnym*, Warszawa 2008
- Zembrzuski T., *Kilka uwag o przymusie adwokacko-radcowskim w postępowaniu przed Sądem Najwyższym po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, „*Przegląd Sądowy*” 2006/1

Zembrzuski T., *Rzecznik patentowy jako pełnomocnik procesowy w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2017/23,

Zembrzuski T., *Skarga kasacyjna. Dopuszczalność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.